

SAMOSTALNIŠKE BESEDNOZVEZNE SOPOMENKE V DALMATINOVIM BIBLIJAM*

Obravnavane so samostalniške besednozvezne sopomenke v Dalmatinovem prevodu *Salomonovih pripuvsití, Judítinih bukev in Djanja tih apostolov*.

The article treats nominal phrasal synonyms in Dalmatin's translation of Solomon's Tales, The Book of Judith and The Acts of the Apostles.

1.0 Splošno znana in uveljavljena opredelitev termina sinonim (v slovenski jezikoslovni literaturi se v skladu s težnjami po slovenjenju strokovnega izrazja uveljavlja izraz sopomenka)¹ je, da so to besede z različno tvorno podobo in z enakim ali podobnim pomenom.² V splošnih jezikovnih priročnikih so take in podobne opredelitve sopomenskosti običajno brez pomembnejših dopolnil. V posameznih primerih je izjema omemba zamenljivosti.³

Med strokovno literaturo, v kateri ima sopomenskost osrednje mesto, spadajo slovarji sinonimov z uvodi in monografske obravnave sopomenk v obliki knjig ali člankov. V njih so navedeni dodatni elementi sopomenskosti, ki so za celovitost njenega pojava vsi pomembni.

Določeno stopnjo širitve sopomenskosti predstavlja vključitev besednih zvez oziroma frazeologemov.⁴

Pomenke z enakim ali podobnim pomenom, ki niso izpričane v istem obdobju razvoja knjižnega jezika, niso v sopomenskem odnosu.⁵ Podobno ne vzpostavljajo sopomenskega odnosa pomenke iz različnih jezikovnih sistemov, npr. iz narečja in knjižnega jezika.⁶ Gre za dva (ali več) leksikalna sistema, ki se sicer medsebojno oplajata, se v določenih točkah stikata in prekrivata, hkrati pa ostajata samostojna jezikovna organizma, vsak s svojimi specifičnimi značilnostmi.

Sopomenke morajo v stavku izpolnjevati iste skladenjske vloge,⁷ kar predstavlja pomembno omejitev sopomenskosti. Posebna pozornost je v strokovni literaturi posvečena stilistični vlogi rabe sopomenk.⁸ V enakem sobesedilu uporabljene sopomenke, ki imajo prekrivne denotativne (pojmovne) in različne konotativne (slabšalne, omiljevalne, vrednostne ...) sestavine, sicer izkazujejo potencialno

zamenljivost, ki pa stilistično ni enakovredna. Hkrati se ugotavlja, da ima konotativno vrednost tudi izbor oziroma neizbor ene od pomensko in stilistično enakovrednih sopomenk.⁹

Izhodišče nam bo predstavljala naslednja splošna opredelitev sopomenskosti: »Sinonimi so besede, ki izražajo isti pojem, imajo enak ali podoben pomen in se med seboj razlikujejo po pomenskih in stilističnih odtenkih.«¹⁰ Vzporedno s to opredelitvijo bodo upoštevani zgoraj navedeni dodatni elementi sopomenskosti.

1.1 V tem prispevku bodo izpostavljene besedne zveze, ki nastopajo v sopomenski vlogi enobesednega ali besednozveznega izraza v vsaj enem od treh izbranih bibličnih besedil (*Salomonove pripuivisti* - *Preg*; *Juditine bukve* - *Jdt*; *Djanja teh apostolov* - *Apd*). Besednovrstna pripadnost posameznih besednih zvez je določljiva z njihovimi enobesednimi sopomenkami, pri čemer je treba upoštevati večjo ali manjšo težnjo posameznih besednih vrst h konverziji (npr. pridevnik → samostalnik; glagol → pridevnik), kar je preverljivo na skladenjski ravni.

V pregledanih besedilih so izpričane samostalniške (60) in glagolske (40) besednozvezne sopomenke, medtem ko so pridevniške zastopane vzorčno z enim samim primerom. Za natančnejšo predstavitev so bile izbrane samostalniške besednozvezne sopomenke.¹¹

Ob besednozveznih sopomenkah se odpirajo vprašanja o njihovi stalnosti oziroma o stopnji frazeologizacije, o popolni ali delni pomenski prekrivnosti posameznih tipov besednih zvez z njihovimi izpričanimi sopomenkami, o njihovi nevtralnosti oziroma stilni zaznamovanosti ter o morebitnem vplivu Luthrove predloge na njihov izbor.

2.0 Med 60 zabeleženimi samostalniškimi besednozveznimi sopomenkami prevladujejo zveze podrednega tipa, le malo je prirednih, medtem ko je sopomenskih skladenjskih opisov nekoliko več, je pa za zadnja dva tipa značilna enkratna pojavitev členov.

2.1 Dvočlenske podredno zložene besedne zveze, ki jih sestavljata samostalniška odnosnica in levi oziroma desni prilastek, zavzemajo skoraj tri četrtine obravnavane skupine; pri tem so številnejše zveze z levim prilastkom (37), medtem ko jih je z desnim samo šest. V desetih primerih je odnosnica samostalnik *mož* (*zastopen mož*), v osmih *človek* (*bolan človek*), v petih *ljudje* (*revni ljudje*), v štirih *folk* (*judovski folk*, *folk od Izraela*), v treh *otroci* (*izraelski otroci*, *otroci Abrahamove žlahte*) in *dežela* (*makedonijska dežela*), v dveh *dan* (*sobotni dan*, */vse/ žive dni*), v enem pa *persona* (*firštova persona*), *roka*

(*desna roka*), *beseda* (*beseda tega evangelija*), *kralj* (*egiptovski kralj*), *služabnik* (*služabnik te kamre*), *reč* (*draga reč*), *pot* (*ozek pot*) in *žolč* (*grenek žolč*).

Prevladujejo torej samostalniške odnosnice s splošno pomensko vrednostjo, ki označujejo človeka, natančnejšo pomensko določitev pa dobijo šele s pomočjo prilastka, ki nastopa ustrezno besedotvorno preoblikovan in /ali/ v drugi stavčni vlogi pogosto kot sopomenka besedne zveze, katere podrejeni člen je sicer: *ptuji ljudje* - *ptuji*; *moder mož* - *modri*; *bolan človek* - *bolnik*; *norčast človek* - *norec*; *rimski človek* - *rimski* - *Rimljan*; *firštova persona* - *firšt*; *ebreerski folk* - *Ebreerji*; *izraelski folk* - *folk od Izraela* - *Izrael* - *izraelski otroci*. Posamostaljeni pridevnik, ki se rabi v določni (*ta modri*) ali nedoločni (*en moder*) obliki, izraža večjo mero splošnosti kot izpridevniški samostalnik s tipičnim samostalniškim obrazilom, ki pomeni individualizacijo pomena.¹² Na osnovi tega lahko predvidevamo popolno pomensko prekrivnost med sopomenkama *ptuji ljudje* - *ptuji* in nekoliko večjo stopnjo individualizacije pri drugem členu sopomenskega para *bolan človek* - *bolnik*.

Posamostaljeni pridevniki številčno v glavnem presegajo svoje besednozvezne sopomenke; v skladu s splošno vsebino v Preg jih je največ v tem besedilu. Poleg individualizacije pomena, ki jo sproža samostalniško besedotvorno obrazilo, je v pomenkah, ki označujejo človeške lastnosti, očitna tudi ekspresivna barva,¹³ npr. *norec*, *ubožec*, *pregrešnik*.

Ker so enočlenski pomenski ustrezniki (s tipičnim ali netipičnim samostalniškim obrazilom), ki so po nastanku rezultat izpusta splošnih samostalnikov, besedotvorno povezani z omenjenim tipom besednih zvez, uvrščamo te sopomenke v skupino t. i. besedotvornih sopomenk, katerih značilnost je enaka osnova in različna pripionska obrazila.

Izbor besednih zvez in njihovih enočlenskih besedotvornih sopomenk je pri Dalmatinu usklajen z Luthrom. Neujemalnost je izpričana na besedotvorni ravni, kar je rezultat razlik med nemškim in slovenskim besedotvornim sistemom; tako je npr. *Luthrov der Gottlose* variantno prevajan s *ta pregrešni* in (*ta*) *pregrešnik*, *ein Armer* pa z *en ubog* in *en ubožec*.

Oblika posamostaljenega pridevnika je pri Dalmatinu odvisna od člena: *en moder*, *ta modri*. Sistemska doslednost rabe je prekršena v osamljenih primearih: *en pregrešni*, *en hudobni*.

V sopomenskih parih tipa *ebreerski folk* - *Ebreerji* in *firštova persona* - *firšt* poteka smer motivacije v nasprotni smeri, torej od samostalnika k pridevniku.

Pomensko splošni samostalnik *folk* s pomensko sestavino kolektivnosti izpričuje kot člen besedne zveze *ebreerski folk* celovitost skupine, ki jo pripadnostno določa vrstni pridevnik. Ta celovitost v enočlenski sopomenki ni poudarjena, v določenih sobesedilih (ne v tu navedenem) je celo zabrisana na račun individualizacije pomena.

Ebreerfki folk nej savrezhi, ker taku lepe Shene ima B II, 136a

Inu *Ebreerji* leta dan tiga obladanja, sa en velik prasník dershe B II, 138b

V nasprotju s tem je individualizacija (konkretizacija) pomena v primeru *firštova persona - firšt* v besedni zvezi še dodatno izpostavljena, pač v skladu s samostalniško odnosnico:

ta dela de so si *Firfhti* mej sabo supar. B I, 323a

Nyh veliku šteshe *Firfhtovi peršoni*, inu so vši tiga priateli, kateri daruve daje. B I, 323b

V sopomenski skupini *izraelski folk - folk od Izraela - Izrael - izraelski otroci* je za vse člene značilna pomenska sestavina kolektivnosti, le da je pri rodilniški predložni zvezi posebej izpostavljena pomenska sestavina pripadnosti; pomen sopomenke *Izrael* je neizhodiščen in predvidoma stilno nenevtralen.¹⁴ Še višja stopnja konotacije je značilna za sopomensko besedno zvezo *izraelski otroci* (podobno *Amonovi otroci*), ki je visoko frekventna, s fiksiranostjo svoje oblike pa zaseda mesto med stalnimi zvezami.

Posebnost rodilniške zveze *tega evangelija beseda* je premeščenost desnega prilastka levo od odnosnice, kar sproža določeno stopnjo konotacije. Zaporedje členov v Luthrovi zvezi je nevtrarno: *das wort des Euangelij*.

inu so ondi *Evangelij* predigovali. B III, 69 b

de bi škusi moja ufta Ajdje *tiga Evangelia beseda* pošlušali B III, 70a

Iz primerjave obeh sopomenk v sobesedilu je razvidno, da je besedna zveza z izpostavitvijo celote in dela oziroma besedila in njegovega sporočila natančneje obvestilna kot njena enočlenska sopomenka.

Najvišjo stopnjo stalnosti v tej skupini, kljub razpoznavnosti posameznih sestavin morda celo frazeologizacijo, izkazuje besedna zveza */use njega/ žive dni*. Pri Luthru pobude za ta izbor ni dobil (*sein leben lang*), morda bi jo odkrili pri kateri od drugih potencialnih prevodnih predlog, ki jih je Dalmatin vsaj kot dodatno pomagalo pri prevajanju gotovo uporabljal. V ekumenskem prevodu Svetega pisma iz leta 1974 je na ustreznem mestu npr. izpričana zveza *use dni svojega življenja*. Lahko pa je Dalmatinov izbor znak njegove samostojnosti in ustvarjalnega odnosa do predloge in maternega jezika.¹⁵

Posebno mesto v skupini imata zvezdično označena besedna zveza *ozki poti* in njena robna opomba *klanca*, saj je za njiju ugotovljeno, da nista sopomenki, ampak se pomensko dopolnjujeta. Izpostavljata namreč vsaka svojo značilnost istega denotata, s tem pa označujeta vsaka svoj pojem.

2.2 Tri od štirih izpričanih prirednih besednih zvez predstavljajo s pomočjo enakovredno (= priredno) povezanih glavnih sestavnih delov določeno celoto: *meso ino kri - život; nebesa ino zemlja - svet; postava ino preroki - pismo*. V Bibliji je ta tip zvez široko uveljavljen, tu navedeni primeri pa izkazujejo vsi visoko stopnjo ustaljenosti oziroma vsaj delne frazeologizacije.

Iz rabe sopomenk *meso ino kri* in *život* v sobesedilu je razvidna pomenska širitev z izključno materialnega (na to razumevanje naj bi navajal sestav besedne zveze) še na duševni del:

En miloŝtiu Mosh ŝvojmu ŝhivotu dobru ŝtury: Ampak en nemiloŝtiu reshali tudi ŝvoje meŝŝu inu kry. B I, 320b

Dodatno potrditvev za to najdemo na paralelnem mestu iz svetopisemskega prevođa iz leta 1974:¹⁶

Usmiljen človek *sam sebi* dobro stori, krut človek pa *sam sebe* muči. Preg 11, 17

Z nadomestitvijo enobesednega člena *pismo*, rabljenega v neprvem pomenu, z besednozvezno sopomenko *postava ino preroki* je izpostavljena delitev Stare zaveze na dvoje besedil. Omenjeno besednozvezno poimenovanje Stare zaveze je bilo v Novi zavezi splošno uveljavljeno, kar je dokaz njegove stalnosti, ker pa sta v njem eksplicitno imenovana le najpomembnejša vsebinska elementa, je verjetno vsaj delno frazeološki.

Besedna zveza *trepetanje ter strah* je uporabljena očitno po nemškem vzoru:

vnd zittern vnd schrecken kam sie an L II, 1678-79

inu trepetanje ter ŝtrah je nje bil obŝhal B II, 133b

Ustaljeno zaporedje členov zveze je v slovenskem jeziku praviloma obratno: *strah ter trepetanje*.¹⁷ Pri tem predstavlja drugi člen posledico prvega, na kar nas opozarja zveza *od straha trepetati*.¹⁸ Pri obratnem zaporedju členov je vzročnopolosedični odnos manj razviden, ni pa pretrgan.

2.3 Zadnji iz skupine samostalniških besednozveznih sopomenk bodo predstavljeni skladenjski opisi, ki vsi razen enega (*kar /nekdo/ skrivnega ve*) označujejo osebe. Vse zveze iz te skupine so oziralni glagolski stavki, ki izražajo besedotvorni pomen sopomenske tvorjenke (*kateri so /nekoga/ učili - učenik; kateri je brumen - brumni; kar /nekdo/ skrivnega ve - skrivnost*), besedotvorni pomen v Dalmatinovi Bibliji neizpričane sopomenske tvorjenke (*ti, kir so na straži - vahtarji*), leksikalni pomen enobesedne ali besednozvezne sopomenke (*katera je /nekoga/ rodila - mati; kateri /nekoga/ rodi - oča; kateri prav*

delajo - pravični; kateri krivo delajo - krivičen mož) in z izpostavljenimi drugotnimi pomenskimi sestavinami modificiran leksikalni pomen enobesedne sopomenke (*kateri prav hodijo - kateri svoj pot ohrani - kateri je na pravem potu - kateri za pravico hodi - pravični; kateri jo /razumnost/ ima - razumni*).

Besedna zveza *kateri so /nekoga/ učili se* pojavlja v isti povedi kot njena sopomenka *učenik*:

Inu nešim šlušhal moih *Vuzhenikou* šhtime, inu nešim nagnil moih ušhes, h' tem, *kateri šo mene vuzhili?* B I, 318b

Delitev povedi v dva dela, ki sta v medsebojnem sopomenskem (protipomenskem) odnosu, je za Preg značilna. Potreba po uporabi sopomenk je v tem in podobnih primerih vzpodbujena s samim tipom besedila, saj večkratno upovedovanje enake ali podobne vsebine v neposredni bližini teži po novih izraznih možnostih, za kar je našel Dalmatin ustrezno vzpodbudo tudi pri Luthru: *zu denen die mich lereten*.

Besedotvorni opis potencialne tvorjenke še ne pomeni, da ta tvorjenka v jeziku obstaja. Beseda *straža* je v Bibliji osamelec, besedna družina še torej ni izkazana, je pa s 53 pojavitvami bistveno bolj uveljavljena kot njena sopomenka *vahta* z osmimi, ki spada v besedno družino s štirimi člani (*vahta, vahtanje, vahtar, vahtati*). Najvišjo frekvenco med njimi ima poimenovanje za človeka *vahtar* (37), ki je v sopomenskem odnosu z zvezo *ti, kir so na straži*. Čeprav mesta v besedni družini besede *straža* niso zapolnjena z ustreznimi tvorjenkami, so nekatere od njih nadomeščene z besednimi zvezami: *držati stražo, delati stražo, ti, kir so na straži*.

Konkurenčnost med domačo in prevzeto osnovo sicer obstaja, kar pa velja za tvorjenke istega tipa le v primeru *straža - vahta*.

Besedne zveze, ki izražajo leksikalni pomen (pravi ali približni) svojih sopomenk, so v veliki meri stilno zaznamovane. To velja npr. za sicer neobičajno, za biblični jezik pa tipično zvezo *kateri /nekoga/ rodi (oča)* in za skupino stavkov, ki predstavljajo modificiran opis leksikalnega pomena pomenke *pravični*.

3.0 Iz pregleda samostalniških besednozveznih sopomenk v izbranih biblijskih besedilih je razvidna v prvi vrsti visoka zastopanost prostih podrednih besednih zvez. Neustaljenost je značilna tudi za celotno skupino sopomenskih skladenjskih opisov, v nasprotju s tem pa vse priredne zveze (in del podrednih) izkazujejo različne stopnje stalnosti, le v redkih se dajo prepoznati frazeologemi. Navedena razvrstitev bi se z upoštevanjem celotnega biblijskega besedila morda nekoliko razširila; predvsem velja to za stalne zveze, še posebej za frazeologizirane, ki so

v obravnavanih besedilih zastopane zgolj vzorčno. Primerjava z Luthrovo prevodno predlogo je pokazala visoko stopnjo leksikalne ujemanosti med nemškim in slovenskim besedilom, s posameznimi odmiki od Luthra pa Dalmatin dokazuje svojo samostojnost.

OPOMBE

- * Članek predstavlja razširitev poglavja o besednozveznih sopomenkah iz avtoričine magistrske naloge *Sinonimi v jeziku Jurija Dalmatina (izvor, pomenske in stilistične funkcije)*, 1989 (1990).
- ¹ V slovenski jezikoslovni literaturi zadnjih let so se uveljavili naslednji strokovni izrazi: sopomenka, protipomenka, nadpomenka, podpomenka, večpomenka in pomenka. O njihovem uveljavljanju gl. J. Müller, *Pomenske skupine in pomenska zgradba besed (samostalnikov)*, XVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture (dalje SSJLK), 1980, 35. Prav tam je navedena opredelitev pomenke: »Pomenka je beseda (ali morfem ali skupina besed) glede na vsakokratni pomen, ki ga ima v določeni jezikovni (govorjeni ali mišljeni) zvezi.«
- ² Prim. A. Breznik, A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, *Slovenska slovnica*, Slavistično društvo, Ljubljana 1941, 19; J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Založba Obzorja, Maribor 1976, 95; J. Matijašević, *O sinonimiji i sinonimima*, Leksikografija i leksikologija (dalje LiL), Beograd - Novi Sad 1982, 126; *Webster's New Dictionary of Synonyms*, G. and C. Merriam Company, Publishers Springfield 1973 (uvod). V uvodu k slovarju ruskih sinonimov je opozorjeno na nedoločnost omenjene opredelitve sinonimov. Po ugotovitvah A. Jevgenjeve je ta opredelitev zaradi svoje širine izpolnjena z različno vsebino, ki je odvisna od tega, kako sestavljalec nekega slovarja sinonimov razumeva enakost in podobnost pomenov (*Slovar' sinonimov russkogo jazyka*, Leningrad 1970, 6).
- ³ Prim. *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, 3., neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Dudenverlag, Bibliographisches Institut, Mannheim - Wien - Zürich 1973, 422 in 760; *Vergleichendes Synonymwörterbuch*, Dudenverlag, Bibliographisches Institut, Mannheim 1964, 8; J. Matijašević, n. d., 126. Na dejstvo, da je zamenjava sopomenk v nekaterih stalnih zvezah nemogoča, opozarja slovnica iz leta 1964 (A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, J. Šolar, *Slovenska slovnica*, DZS, Ljubljana 1964², 117).
- ⁴ Sinonimi se lahko določijo kot pomensko podobne besede in pomensko podobne frazeološke enote (G. O. Nagy, *Abriß einer funktionellen Semantik*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1973, 111). J. Mistrík govori o jezikovnih enotah ali skupinah enot (J. Mistrík, *Štylistika*, Slovenské pedagogické nakladateľ'stvo, Bratislava 1985, 113).

- ⁵ Gl. *Slovar' sinonimov russskogo jazyka*, Leningrad 1970, 6.
- ⁶ Prim. F. Novak, *Stilne razlike v besednem zakladu knjižnega jezika*, Rodna gruda 2, Ljubljana 1971, 2; J. Matijašević, n. d., 122;
- ⁷ Gl. J. Filipec, *Lexikologie*, Česká lexikologie, Academia, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1985, 243.
- ⁸ Monografsko so obravnavane sopomenke tudi s tega vidika v Filipčevem delu (J. Filipec, *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1961). Prim. tudi F. Novak, n. d., 2; E. Kržišnik, *Sinonimi v povesti Dostojevskega »Dvojník«*, Jezik in slovstvo XXIV, 1978/79; J. Mistrík, n. d.; M. Orožen, *Pomenska in stilistična izraba »Registra« v sobesedilu Dalmatinove Biblije*, 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Obdobja 6, Ljubljana 1986; M. Orožen, *Narečni kontaktni sinonimi v Dalmatinovem prevodu Biblije*, Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja, Ljubljana 1989.
- ⁹ Gl. B. Tafra, *Sinonimija*, LiL, Beograd - Novi Sad 1982, 299.
- ¹⁰ Ta opredelitev je navedena v uvodu k slovarju slovaških sopomenk (M. Pisárčiková, Š. Michalus, *Malý synonymický slovník*, Slovenské pedagogické nakladatel'stvo, Bratislava 1973).
- ¹¹ Vprašanju glagolskih besednih zvez v Dalmatinovi Bibliji se posveča M. Merše, delno že v magistrski nalogi (*Besedotvorna in semantična struktura glagola v jeziku Jurija Dalmatina*, Ljubljana 1984 /tipkopis/), podrobneje pa v razpravi *Raba izsamostalniških glagolov in nadomestnih besednih zvez v Dalmatinovi Bibliji* (Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja, Ljubljana 1989, 149-162), v kateri izpostavi glagolske besedne zveze, ki predstavljajo skladenjske podstave glagolov (tudi nekoliko modificirane), s katerimi so le-te v sopomenskem razmerju. Ugotavlja, da ta razmerja praviloma niso konkurenčna, saj služi izmenični izbor predvsem za razbijanje izrazne monotonije.
- ¹² Gl. F. Jakopin, *K vprašanju substantivizacije pridevniških besed v slovanskih jezikih*, IX. SSJLK, 1973, 85.
- ¹³ Gl. op. 12.
- ¹⁴ Pri besedi *Izrael* je izveden pomenski premik s posameznika na skupino, treba pa bo ugotoviti uveljavljenost ene in druge pomenke v celotni Bibliji, s čimer bo natančneje določljiva njuna stilna vrednost.
- ¹⁵ Na odvisnost Dalmatina od Luthrove prevodne predloge, vzporedno s tem pa na njegovo samostojnost pri prevajanju je bilo že večkrat opozorjeno, predvsem v referatu M. Merše *Die Übersetzungskongruenz und Divergenz von Verben in der Dalmatinschen und in der Lutherschen Biblübersetzung*, ki ga je prebrala l. 1986 na simpoziju o Trubarju v Tübingenu (v tisku).

- ¹⁶ Da ta zveza označuje zemljskega človeka in ne le telesne snovi, je omenjeno tudi v *Bibličnem leksikonu*, Celje 1984, 441.
- ¹⁷ M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar II*, Ljubljana 1895, 582; *Slovar slovenskega knjižnega jezika IV* (dalje SSKJ), Ljubljana 1985, 964.
- ¹⁸ J. Stabej - H. Megiser, *Hieronimus Megiser, Thesaurus polyglottus, 1603*, Obrnjeni slovar s slovenskimi iztočnicami, Ljubljana 1977, 184. V *Slovensko-nemškem slovarju* je navedena zveza *od strahu drgetati* (M. Pleteršnik, n. d., 582), v slovarju sodobnega knjižnega jezika pa *drgetati v strahu* (SSKJ I, 1970, 496).

Zusammenfassung

DIE SUBSTANTIVISCHEN WORTVERBINDENDEN SYNONYME
IN DALMATINS BIBEL

In dem Beitrag werden die substantivischen Wortverbindungen vorgestellt, die in drei biblischen Texten (*Salomonove pripuvisti - Preg; Juditine buqve - Jdt; Djanje tih apostolov - Apd*) lexikalische oder wortverbindende Synonyme erweisen. Überwiegend sind es die hypotaktischen Wortverbindungen, die aus einem vorgestellten bzw. nachgestellten Attribut zusammengestellt werden; in den meisten Beispielen handelt es sich um ein allgemeines Bezugswort, das den Menschen bezeichnet (*zastopen mož, bolan človek, revni ljudje, judovski folk, folk od Izraela*), seltener ein Bezugswort mit genauerer Bestimmung (*desna roka, egiptovski kralj, služabnik te kamre, draga reč*). Fast alle Wortverbindungen aus dieser Gruppe sind frei und stilistisch neutral, ihre nachgewiesenen synonymen Ersatze haben jedoch einen mit dem Attribut aus der Wortverbindung gemeinsamen (*moder človek - modri; tega evangelija beseda - evangelij*) oder verschiedenen Wortstamm (*egiptovski kralj - faraon; draga reč - šac*). Stilistische Markierung wird durch eine Wortumstellung der Wortverbindung (*tega evangelija beseda*), durch die Verbindung mit einem nichtneutralen Bezugswort (*izraelski otroci*) und durch Wortverbindung, welche zu einem Phraseologem geworden ist (*vse/njega/žive dni*), erreicht. Die parataktischen Wortverbindungen (zum Beispiel *postava ino preroki - pismo*) sind selten, sie werden durch eine höhere Stufe der Standfestigkeit bzw. Phraseologem gewordene Wortverbindung und insofern auch durch stilistische Markierung gekennzeichnet.

Synonyme als syntaktische Beschreibungen kommen oft vor, es handelt sich stets um Relativsätze. Mit ihnen wird die wortbildende Bedeutung des Synonyms (*kateri so /nekoga/ učili - učenik*), die wortbildende Bedeutung des in der Bibel nicht nachgewiesenen Synonyms (*ti, kir so na straži - vahtarji*), die lexikalische Bedeutung eines Synonyms oder einer synonymen Wortverbindung (*katra je /nekoga/ rodila - mati*) und die modifizierte lexikalische Bedeutung des Synonyms (*kateri prav hodijo -*

pravični) ausgedrückt. Bei den Beispielen der letzten Untergruppe kann man nicht von einem vollkommenen Synonymverhältnis sprechen, was bei den anderen in allgemein der Fall ist. Charakteristisch für die synonymen syntaktischen Beschreibungen sind die verschiedenen Stufen der Stilmarkierung, deren höchste, für die biblische Sprache typische Wortverbindung ist: *kateri / nekoga / rodi (oč̃a)*. Die Übersetzungsvorlage der deutschen Lutherbibel übte einen großen Einfluß auf die Wortauswahl von Dalmatin, nichtdestoweniger werden in einzelnen Fällen Abweichungen festgestellt (*Kammerdiener - služabnik te kamre; sein leben lang - vse / njega / žive dni*).